

MARC CONCEPTUAL PER A LA IDENTIFICACIÓ DE LES ECONOMIES COMUNITÀRIES

Autoria:

Rubèn Suriñach Padilla, amb la participació de la Xarxa d'Espais Comunitaris, les xarxes locals de la XES i l'equip de Pam a Pam.

ÍNDEX DE CONTINGUTS

A) MARC TEÒRIC D'ECONOMIES COMUNITÀRIES	2
Llibre Economies Transformadores (ajuntament de BCN)	2
Document de bases de la Llei d'ESS (Generalitat de CAT).....	2
La relació entre les diferents esferes econòmiques i el paper de la comunitat	3
Aclariments conceptuals sobre la utilització del terme “comunitari” a l'ESS	5
B) TIPOLOGIES D'ECONOMIES COMUNITÀRIES	9

A) MARC TEÒRIC D'ECONOMIES COMUNITÀRIES

L'objectiu d'aquest text és posar sobre la taula les definicions existents sobre economies comunitàries i intentar generar un marc conceptual que permeti aclarir diferents conceptes que sovint es barregen, com són el d'economies comunitàries, però també la gestió comunitària o la dimensió sociocomunitària de l'ESS.

Per començar, revisem les dues definicions d'economies comunitàries establertes entre l'àmbit de l'ESS i les administracions públiques.

Llibre Economies Transformadores (ajuntament de BCN)

Les economies comunitàries són el conjunt de pràctiques econòmiques que s'identifiquen per:

- Ser formes col·lectives de resolució de necessitats; es basen en la feina conjunta d'un grup de persones.
- La importància del treball remunerat en el funcionament intern és mínim o inexistent en comparació amb el treball voluntari; per tant, sense el treball voluntari no podrien funcionar.
- Pel que fa al servei que donen, allò que permet accedir als seus usuaris a aquest servei no és només el poder adquisitiu o els diners, sinó també la pertinença i l'acceptació del grup o comunitat; per això, són economies comunitàries, perquè és la pertinença a la comunitat el que condiciona i regula l'accés als serveis comuns.
- En el seu funcionament, busquen reduir els impactes socials i ambientals negatius.

A la pràctica, estem parlant de grups de consum agroecològic, horts comunitaris, espais de gestió comunitària, xarxes i mercats d'intercanvi, monedes comunitàries, bancs del temps, experiències d'habitatge col·lectiu, grups de criança compartida, etc. En conjunt, les considerem un fenomen perquè no tenen una identificació política comuna clara.

Document de bases de la Llei d'ESS (Generalitat de CAT)

S'entén que les economies comunitàries poden estar formalitzades des del punt de vista jurídic, però, sovint, s'expressen per maneres de cooperació socioeconòmica sense formalització jurídica i les descriu de la manera següent:

- Formes col·lectives de resolució de necessitats socioeconòmiques que es basen en l'actuació autogestionada d'un grup de persones que són activistes d'un projecte comú i col·lectiu.
- La importància del treball remunerat en el funcionament intern és complementari o inexistent, per tant, sense l'activisme i la presa de decisions dels participants en les iniciatives aquestes entitats no podrien funcionar

- Pel que fa al servei i/o activitat que donen i/o ofereixen, allò que permet accedir-hi, precisament, és la seva participació i activisme en el projecte i també la pertinença al grup o la comunitat de la iniciativa, així com l'acceptació que se'n faci
- En la seva activitat busquen reforçar els vincles socials i comunitaris de caràcter solidari, l'arrelament territorial i la generació d'impactes socials, culturals i ambientals positius en les seves comunitats.

La relació entre les diferents esferes econòmiques i el paper de la comunitat

Les definicions anteriors coincideixen molt en definir l'objecte, però no són suficient per resoldre els dubtes i confusions amb altres conceptes. Per això proposem una eina conceptual que ajudi a fer aquestes distincions. Partim de la idea que hi ha quatre grans esferes econòmiques o des d'on satisfem necessitats:

- La llar
- La comunitat
- L'administració pública
- El mercat

Hi ha una cinquena esfera –que és a la base de tot-, que són els sistemes naturals, sense els quals no hi hauria ni matèria ni energia per processar dins del sistema econòmic, però la deixem fora de l'anàlisi perquè es regeix per unes normes molt diferents a les altres quatre.

Dins de cada una d'aquestes esferes, la manera d'accedir a les necessitats té uns mecanismes diferents, que els diferencien. Aquesta taula intenta ser un resum molt simplificat de com funciona cada esfera¹:

	El treball	Què permet l'accés a béns i serveis dins d'aquesta esfera?	Establiment de normes i regulacions
La llar	Feminitzat, no remunerat, no reconegut/visibilitzat.	El sistema de relacions socioafectives en l'àmbit familiar. Accés basat en la gratuïtat.	Negociacions intra-familiars en base a normes no escrites sinó adoptades tàcitament en base a la cultura dominant.
La comunitat	No remunerat, amb diferents graus de voluntarietat.	La pertinença i acceptació per part de la comunitat i, per tant, tenir el capital social i les capacitats	Diferents graus de regulació que van des de les normes no escrites i reproduïdes culturalment, a establiment

¹ És una adaptació de les propostes de Gibson-Graham al llibre *Postcapitalist Politics*. Disponible : https://becomingpoor.files.wordpress.com/2013/01/gibson_graham_postcapitalist_politics.pdf

		relacionals necessàries. Accés basat en la gratuïtat i la reciprocitat.	d'institucions/organitzacions i formes de regulació més explícites.
L'administració pública	Remunerat i amb alts nivells de protecció.	El reconeixement i adquisició de drets de ciutadania és el que permet accedir als béns i serveis proveïts per l'estat. Accés basat en el paper redistributiu de l'administració.	Diferents nivells institucionals (en el nostre cas, europeu, estatal, autonòmic, local) que es condicionen entre si. Amb moltes diferències i matisos segons el context, a les democràcies representatives, les normes les estableixen els parlaments/plens escollits per la ciutadania.
El mercat	Remunerat amb molta variabilitat en els nivells de protecció. El treball es ven al mercat a canvi d'un salari.	El poder adquisitiu o renda obtinguda a través de la venda del treball. L'accés es basa en l'intercanvi de renda per béns i serveis.	En general és una combinació de llei de l'oferta i la demanda molt dependent del poder de negociació de les parts, en gran part condicionada pel poder corporatiu de l'oferta i el paper de l'estat (dependent molt de quin sector o mercat analitzem).

L'economia social i solidària és una visió socioeconòmica que travessa aquestes quatre esferes, és a dir, té propostes de democratització econòmica amb justícia social i ambiental que afecten com s'organitza la satisfacció de necessitats a través d'aquestes quatre esferes, per tant, com haurien de funcionar sota principis d'ESS.

S'ha de dir, però, que les propostes de l'ESS són desiguals en relació a les diferents esferes: **s'ha treballat molt més l'esfera mercantil** (a través de l'estratègia de mercat social), probablement perquè el gruix de la base social són iniciatives socioempresarials amb operativa de mercat. Per això, és fàcil completar la taula anterior amb la mirada de l'ESS sobre el mercat:

	El treball	L'accés a béns i serveis	Establiment de normes i regulacions
El mercat social	Treball cooperativitzat, propietat col·lectiva de l'empresa.	El poder adquisitiu o renda obtinguda a través del treball cooperativitzat. L'accés es basa en l'intercanvi de renda per béns i serveis, però mitjançant la corresponsabilització entre venedor i	L'àmbit de l'ESS defineix institucions i eines regulatòries del mercat social. Alguns exemples serien el Balanç Social com eina de certificació, el Pam a Pam com a eina de visibilització, l'articulació sectorial i

		comprador, idealment a través del cooperativisme de consum.	territorial, o la intercooperació com a mecanisme de negociació entre oferents.
--	--	---	---

En canvi, el que té a veure amb l'economia domèstica i el reconeixement i la redistribució de les cures, ens hauríem de referir, sobretot, a les propostes fetes des de les economies feministes. O, en el cas de la reforma de l'administració pública com a ens per a la provisió de béns i serveis, probablement caldria un debat amb món sindical i l'àmbit de l'economia crítica (tot i que sí que s'han començat a apuntalar alguns elements del debat, com el tema de la concertació públic-cooperativa-comunitària o temes de compra i contractació pública).

El mateix passa amb l'esfera comunitària: que la tenim poc treballada, especialment des d'un punt de vista estratègic i conceptual. Sovint barregem conceptes, com la dimensió sociocomunitària de l'ESS, la gestió comunitària o les economies comunitàries, sense tenir molt clar a què fan referència.

Aclariments conceptuals sobre la utilització del terme "comunitari" a l'ESS

El marc conceptual que descriu la taula de més amunt, segurament ajudarà a aclarir aquestes diferències, especialment si entenem que les quatre esferes no són estanques, sinó que s'interrelacionen.

Per començar, podem dir que les **economies comunitàries**, d'acord a les definicions de més amunt, són aquelles iniciatives de provisió de béns i serveis que s'impulsen i s'articulen des de l'esfera comunitària i, per tant, en base a les formes de funcionament descrites a la taula, però amb mirada d'ESS:

	El treball	Què permet l'accés a béns i serveis dins d'aquesta esfera?	Establiment de normes i regulacions	Arrelament territorial i impacte positiu
Economies comunitàries	No remunerat, amb diferents graus de voluntarietat, basat en la gestió col·lectiva d'un projecte comú. De la Llei: <i>Formes col·lectives de resolució de necessitats socioeconòmiques que es basen</i>	La pertinença i acceptació per part de la comunitat (implica acceptació de les normes i drets i deures). Accés basat en la gratuïtat i la reciprocitat, tot i que, en alguns casos, també hi entra el poder adquisitiu (p.e. per consumir en un grup de consum has de pagar els	Diferents graus de regulació, tot i que les economies comunitàries, en ser iniciatives organitzades, generalment compten amb institucions i formes de regulació explícites. És la comunitat qui defineix les normes, des d'un principi de democràcia i	De la Llei: <i>En la seva activitat busquen reforçar els vincles socials i comunitaris de caràcter solidari, l'arrelament territorial i la generació d'impactes socials, culturals i ambientals positius en les seves comunitats.</i>

	<p><i>en l'actuació autogestionada d'un grup de persones que són activistes d'un projecte comú i col·lectiu.</i></p> <p><i>La importància del treball remunerat en el funcionament intern és complementari o inexistent, per tant, sense l'activisme i la presa de decisions dels participants en les iniciatives aquestes entitats no podrien funcionar</i></p>	<p>productes, però sense reciprocitat – en forma de torns- ni acceptació de les normes, no es pot consumir).</p> <p>De la Llei: <i>Pel que fa al servei i/o activitat que donen i/o ofereixen, allò que permet accedir-hi, precisament, és la seva participació i activisme en el projecte i també la pertinença al grup o la comunitat de la iniciativa, així com l'acceptació que se'n faci</i></p>	<p>horitzontalitat i, per tant, es basen en la gestió comunitària.</p> <p>De la Llei: ... , <i>sense l'activisme i la presa de decisions dels participants en les iniciatives aquestes entitats no podrien funcionar</i></p>	
--	--	---	--	--

Quan parlem de **gestió comunitària**, fem referència a una de les característiques troncales en la organització i funcionament de tota iniciativa comunitària: que és la comunitat implicada en aquell projecte qui el governa i, per tant, n'estableix les normes de funcionament i prioritats. Des d'aquesta perspectiva, **totes les economies comunitàries es basen en la gestió comunitària.**

La gestió comunitària no té perquè circumscriure's a la gestió d'una iniciativa comunitària autònoma, sinó que trobem exemples de gestió comunitària d'un servei o recurs de titularitat pública-estatal. En aquest cas, des d'alguns àmbits institucionals i acadèmics es fa servir el concepte **gestió públic-comunitària**, per identificar aquesta hibridació entre l'esfera pública-estatal i l'esfera comunitària, on els recursos a gestionar (espais, equipaments) són de titularitat pública, però es gestionen de manera comunitària. Aquest concepte o aproximació a allò "públic" no és compartida entre tots els actors que treballen des de la gestió comunitària, ja que, per alguns, la gestió d'allò comú o públic no té perquè estar sempre vinculat a l'administració, sinó que les pròpies comunitats poden crear béns públics o comuns sense cap intervenció institucional. Així doncs, hi ha espais comunitaris que, encara que gestionin un espai de titularitat pública, no es reconeixen amb la definició de gestió públic-comunitària.

A un altre nivell, trobem altres exemples d'hibridació entre la comunitat i l'administració (habituals a molts municipis), com bancs del temps o horts col·lectius impulsats per les administracions, amb **diferents graus de co-gestió amb la comunitat**. En aquest tipus d'experiències híbrides, poder parlar de gestió

comunitària és una qüestió de graus: si la comunitat té la decisió final i el pes en les decisions i l'establiment de prioritats, llavors podem parlar de gestió comunitària. Si, pel contrari, l'administració és que té la última paraula o és qui marca el ritme de la gestió, difícilment parlarem de gestió comunitària. En aquests casos en que la comunitat només intervé com a usuària o destinatària –i, per tant, no ha estat partícip de la definició, governança i execució de la iniciativa- aleshores estaríem parlant **d'intervenció comunitària**.

Quan parlem de **concertació públic-cooperativa-comunitària**, estem fent una passa més i diferenciant tres coses en la gestió d'un recurs públic-estatal: la titularitat, la forma de gestió i la governança. La proposta que fem des de l'ESS fa referència a la gestió, mitjançant fórmules cooperatives, de recursos de titularitat pública, però basats en la governança de la comunitat, que és qui, juntament amb l'administració, defineix com ha de ser la gestió. Alguns ateneus cooperatius podrien ser exemple d'això, ja que són serveis públics, gestionats des del teixit cooperatiu i –aquí és on hi ha més dubtes- governats per la comunitat a la que presten servei (teòricament, tot el teixit de l'ESS i actors rellevants del seu territori).

Finalment, quan parlem de la **dimensió sociocomunitària de l'ESS**, segurament podem diferenciar dos nivells. El primer, més macro, seria quan descrivim el moviment de l'ESS en conjunt, on algunes fonts diferencien la dimensió socioempresarial o socioeconòmica, entesa com la que conformen en conjunt de pràctiques més formalitzades i que operen a **l'esfera mercantil**, de la dimensió sociocomunitària, entesa com el conjunt de pràctiques d'ESS que operen a **l'esfera comunitària** l'ESS², que des de Marges descriuen com:

(...) totes les pràctiques i xarxes informals d'afecte, suport mutu, reciprocitat i cooperació existents avui en dia, tals com un grup de mares que s'organitza per anar a buscar les seves criatures a l'escola, o les dinàmiques que s'hagin pogut donar durant el confinament per la Covid-19 en un barri; però també a aquelles iniciatives sociocomunitàries més formalitzades, com poden ser els grups de consum agroecològic, els grups de criança, els horts comunitaris, els mercats i xarxes d'intercanvi, les monedes socials, els espais de gestió comunitària o autogestionats, o els bancs del temps i de llavors.

*En la seva majoria, es tracta d'iniciatives nascudes per resoldre necessitats quotidianes compartides, fonamentades en els vincles i l'autoorganització col·lectiva, i sovint sense passar pel mercat. Tot i que **a vegades no s'autoreconeixen com a economia solidària** (...)*

El segon nivell és més micro, ja que està relacionat amb l'anàlisi de l'activitat d'una empresa o entitat d'ESS en particular: segons els principis de l'ESS, a més de la seva funció socioempresarial, les organitzacions de l'ESS han de tenir un compromís amb el seu entorn i, per tant, **han de contemplar l'impacte sobre la**

² Guia per incorporar la dimensió comunitària a l'ESS. Marges, SCCL. Disponible : <https://marges.coop/wp-content/uploads/2021/02/GuiaComunitariESS.pdf>

comunitat que genera la seva activitat. En aquest cas –i recuperant el marc conceptual de les quatre esferes- diríem que una empresa, més enllà d'operar a l'esfera mercantil, té un impacte sobre les altres esferes (les llars, les comunitats, l'estat i, si recuperem la cinquena, els sistemes naturals). La mirada de l'ESS, el que proposa, precisament, és que les empreses i entitats han de contemplar aquest impactes i contribuir-hi positivament (per exemple, facilitant la conciliació amb la vida privada, en el cas de l'esfera domèstica; vinculant-se a les xarxes de suport mutu del seu barri, en el cas de l'esfera comunitària; o reduint els impactes ambientals de l'activitat, en el cas de l'esfera dels sistemes naturals). Una derivada de l'enfocament d'una entitat o empresa de l'ESS en el seu impacte comunitari, serien les organitzacions que es dediquen específicament a aquesta feina, és a dir, que l'objecte de la seva activitat és el treball comunitari.

Segons aquest marc, i en resum, hi hauria diferents tipus de pràctiques possibles a identificar en funció del seu vincle amb allò comunitari:

- Economies comunitàries autònomes, amb diferents graus de formalització i identificació amb l'ESS (des del grup de mares que s'organitzen, fins al grup de consum molt polititzat).
- Experiències de gestió comunitària d'espais i recursos de titularitat pública
- Experiències de concertació públic-cooperatives-comunitàries.
- Empreses i entitats d'ESS amb compromís comunitari
- Empreses i entitats d'ESS dedicades al treball comunitari.

B) TIPOLOGIES D'ECONOMIES COMUNITÀRIES

En el marc del projecte impulsat des de la XES, ens plantegem mapar i identificar aquests dos tipus d'experiència:

- Economies comunitàries, amb diferents graus de formalització i identificació amb l'ESS (des del grup de mares que s'organitzen, fins al grup de consum molt polititzat).
- Experiències de gestió comunitària d'espais i recursos de titularitat pública – comptant amb la Xarxa d'Espais Comunitaris per aclarir criteris i dubtes.

Més concretament, i centrant-nos en l'objecte de la seva activitat, aquestes són les tipologies d'economies comunitàries que volem identificar:

- Grups de consum agroecològic.
- Xarxes i mercats d'intercanvi
- Bancs del temps
- Monedes comunitàries
- Horts col·lectius.
- Grups de criança compartida
- Habitatge col·lectiu.
- Comunitats energètiques.
- Comuns naturals (boscors, pastures)
- Xarxes de suport mutu
- Casals i ateneus populars
- Ràdios comunitàries
- Educació comunitària
- Serveis de titularitat pública cedits a la gestió comunitària
- Equipaments de titularitat pública cedits a la gestió comunitària

A l'hora de fer la identificació d'iniciatives, poden sorgir dubtes en relació a si els projectes que s'estan mapant es basen realment en la gestió comunitària. Quan tinguem dubtes sobre si una iniciativa es basa en la gestió comunitària, ens podem plantejar aquestes preguntes³:

1. **Articulació al territori:** és la iniciativa un subjecte actiu a la comunitat, que s'articula amb altres actors del territori de manera estable?

³ Aquestes preguntes es deriven del Balanç Comunitari desenvolupat conjuntament entre la XES i la Xarxa d'Espais Comunitaris:

<https://mercatsocial.xes.cat/ca/eines/el-balanç-comunitari/>

2. **Capacitat d'escolta:** respon la iniciativa a les necessitats de la seva comunitat, i té mecanismes per adaptar la seva activitat a les mateixes?
3. **Impacte i retorn social:** és la iniciativa un subjecte actiu a la comunitat, que impulsa projectes amb altres actors per reforçar i cohesionar la comunitat, sensibilitzar la població i fer incidència política?
4. **Democràcia interna i participació:** té, tota la comunitat implicada en el projecte, la capacitat de participar en el dia a dia de l'organització i de decidir els aspectes més estratègics de la iniciativa?
5. **Treball remunerat vs. Treball voluntari:** podria funcionar la iniciativa sense el treball voluntari de la comunitat? Si és que sí, llavors significa que el treball de la comunitat no és tan rellevant i que, per tant, difícilment podrem parlar de gestió comunitària.
6. **Relació amb l'administració:** quin paper té l'administració pública en el funcionament de la iniciativa? Si l'administració té un paper en la presa de decisions i en el treball diari, no estariem parlant de gestió comunitària. Si el paper de l'administració es limita a la cessió d'espais i recursos sense interferir en la dinàmica organitzativa, llavors sí que estariem parlant de gestió comunitària.
7. **Entitat social vs. Economia comunitària:** la iniciativa està impulsada i liderada per la comunitat o per una entitat social que intervé en la comunitat? En el segon cas, si l'entitat presta un servei a la comunitat, però no compleix tota la resta de criteris (especialment el de gestió democràtica), no estariem parlant de gestió comunitària.